

Wanda Klenczon

Krajobraz po normalizacji?

Streszczenie: W polskim bibliotekarstwie od lat spada zainteresowanie normalizacją i opracowaniem standardów działalności bibliotecznej i bibliograficznej. W artykule przedstawiono problemy działalności normalizacyjnej w ramach Polskiego Komitetu Normalizacyjnego (PKN), zagadnienie adaptacji standardów stanowiących przez IFLA oraz sytuację w zakresie standardów opisu bibliograficznego. Jako przykład dobrych praktyk wskazano politykę normalizacji i standaryzacji w krajach niemieckojęzycznych.

Słowa kluczowe: normalizacja, standardy, ISO, PKN, IFLA, ISBD, przepisy katalogowania

Czym jest, a czym nie jest normalizacja?

Normalizacja to [...] *działalność zmierzająca do uzyskania optymalnego, w danych okolicznościach, stopnia uporządkowania w określonym zakresie, poprzez ustalenie postanowień przeznaczonych do powszechnego i wielokrotnego stosowania, dotyczących istniejących lub mogących wystąpić problemów*¹. Podobnie można zdefiniować standaryzację. Czym zatem się różnią?

W potocznym rozumieniu „normalizacja” i „standaryzacja” to synonimy. Różnica leży w sposobie stanowienia, a ściślej w tym, kto dany standard stanowi: standardy mogą tworzyć na własne potrzeby wszelkie instytucje i organizacje (są to tzw. standardy *de facto*), natomiast normy (standardy *de iure*) stanowić może jedynie uprawniona do tego agencja normalizacyjna. A zatem: każda norma jest standardem, nie każdy standard jest normą. Z punktu widzenia użytkowników rozróżnienie to nie ma większego znaczenia, skoro ich przestrzeganie jest kwestią umowy, nie jest obligatoryjne.

Co się stało z naszymi normami?

W ostatnich dwóch dekadach ubiegłego wieku Komitet Techniczny (KT) 242 Informacja i Dokumentacja Polskiego Komitetu Normalizacyjnego (PKN) opracował wiele norm krajowych (PN-N) niezbędnych do sprawnego funkcjonowania bibliotek, a zwłaszcza katalogów bibliotecznych². Po roku 2000 jego aktywność zmniejszyła się, niemniej adaptowano sporo norm międzynarodowych Międzynarodowej Organizacji Normalizacyjnej ISO (International Organization for Standardization), dotyczących m.in. transliteracji, terminologii, wskaźników funkcjonalności bibliotek³. Od kilkunastu lat

¹ Ustawa z dn. 12 września 2002 r. o normalizacji [on-line] Dz.U. z 2002 r., nr 169, poz. 1386 [dostęp 2.10.2015]. Dostępny w: http://www.pkn.pl/sites/default/files/ustawa_o_normalizacji_0.pdf.

² GRABOWSKA, M. Normalizacja w zakresie informacji i dokumentacji w Polsce w latach 1993–2000. *Przegląd Biblioteczny* 2001, nr 1/2, s. 11–38.

³ GROCHOWSKA, A. Prace Komitetu Technicznego, nr 242 ds. Informacji i Dokumentacji PKN w latach 2003–2008. W: *Szósta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa, 23–24 października 2008*.

obserwujemy stopniowe zmniejszanie się roli normalizacji, a od kilku lat wyraźny regres. Dziś więcej dokumentów wycofuje się ze zbioru Polskich Norm, niż opracowuje nowych. Co zatem stało się z normalizacją dla bibliotek, czemu została tak zmarginalizowana? Czy nie ma już norm, które byłyby przydatne dla polskiego środowiska bibliotekarskiego? Z perspektywy ponad 20 lat obserwacji, a następnie czynnego udziału w pracach normalizacyjnych⁴ widzę kilka zasadniczych problemów, kilka fundamentalnych przeszkód prowadzenia racjonalnej i pożytecznej działalności standaryzacyjnej i kilka powodów do frustracji osób, które w te prace od lat się angażują.

Kwestia pierwsza: priorytety PKN. Problemy bibliotek są dla PKN – co w pełni zrozumiałe – kwestią marginalną. Celem prowadzonych prac normalizacyjnych jest przede wszystkim ułatwienie wymiany handlowej, zapewnienie konkurencyjności polskim producentom i usługodawcom. Obecna Rada Normalizacyjna wskazała uchwałą priorytety działalności normalizacyjnej w latach 2013–2017⁵, w tym przede wszystkim zapewnienie spójności krajowego systemu normalizacji z systemem normalizacji europejskiej. PKN priorytetowo traktuje normy europejskie (EN), które nie tylko są wprowadzane do zbioru Polskich Norm w pierwszej kolejności, ale mają gwarantowane pełne finansowanie z funduszy publicznych. Norm z zakresu bibliotekarstwa i nauki o informacji, stanowionych przez europejskie organizacje normalizacyjne (CEN i CENELEC) praktycznie nie ma, gdyż tematyka ta nie stanowi elementu żadnej z polityk unijnych. Tematyka działalności informacyjnej pojawia się niekiedy w europejskich pracach normalizacyjnych (np. w kontekście edukacji lub ochrony i konserwacji), są to jednak przypadki marginalne⁶. *Realizacja uzgodnionych potrzeb stron zainteresowanych w zakresie normalizacji krajowej ze szczególnym uwzględnieniem wniosków KT poprzez opracowywanie Polskich Norm własnych* znajduje się na ostatnim miejscu listy priorytetów⁷.

Kwestia druga: jeśli nie wiadomo, o co chodzi, chodzi o pieniądze. Ważne miejsce w polityce PKN zajmuje adaptacja międzynarodowych norm ISO, odbywa się to jednak pod hasłem „normy tworzą zainteresowani, na własne potrzeby i z własnych środków”. Każdorazowo zatem, czy to zamierzając wprowadzić normę ISO do zbioru PN, czy to nowelizować już ustanowioną, należy znaleźć sponsora gotowego sfinansować całość prac i procedur normalizacyjnych. To bardzo poważna bariera, bowiem koszt opracowania i ustanowienia normy przez PKN, nawet jeśli zasadnicze prace merytoryczne wykonuje we

Warszawa 2010, s. 195–205. ISBN 978-83-7009-642-7.

⁴ W latach 1997–2007 kierowałam Ośrodkiem Normalizacji Bibliograficznej Biblioteki Narodowej, który prowadził sekretariat KT 242, w latach 2005–2012 byłam członkiem tego KT, a w okresie 2008–2012 jego przewodniczącą.

⁵ *Uchwała nr 3/III/ 2012 Rady Normalizacyjnej III kadencji przy Polskim Komitecie Normalizacyjnym z dnia 17 grudnia 2012 r. w sprawie wydania opinii dotyczącej zadań priorytetowych w zakresie prac normalizacyjnych do realizacji w latach 2013-2017* [on-line] [dostęp 2.10.2015]. Dostępny w: http://www.pkn.pl/sites/default/files/Uchwała_nr_3_z_17_12_12_zadania_priorytetowe_prace_normalizacyjne_RN.pdf.

⁶ Np. *PN-EN ISO 9706:2001P Informacja i dokumentacja – Papier przeznaczony na dokumenty – Wymagania dotyczące trwałości*.

⁷ *Uchwała nr 3/III/ 2012*, dz. cyt.

własnym zakresie podmiot zamawiający, jest wysoki, a w przypadku norm pokaźnej objętości wręcz zaporowy⁸.

Kwestia trzecia: prace normalizacyjne są trudne. Nie tylko dlatego, że niełatwo pozyskać eksperta spoza dziedziny *stricte* bibliotekarskiej, który poświęci swój czas żmudnej pracy nad normą. Ogromnym utrudnieniem jest przyjęta w PKN metoda pracy: dopuszczalne jest jedynie wierne tłumaczenie norm ISO z oryginałów angielskich, bez możliwości zmian uwzględniających lokalne realia lub terminologię, a opatrywanie tekstu komentarzami w postaci tzw. przypisów krajowych jest bardzo ograniczone. Ze względu na odmienne tradycje i niekompatybilność wielu terminów, prace nad przekładami wielu norm można przyrównać do układania gigantycznych puzzli z elementów niekoniecznie przystających do obrazka. Efekt końcowy nierzadko nikogo nie zadowala, a zatem przydatność takiej normy staje pod znakiem zapytania⁹.

Normy własne (PN) nie są w obecnej polityce PKN dobrze notowane. PKN zakłada regularny, dokonywany co pięć lat, przegląd norm z zasobu PN w celu ich stałej aktualizacji: norma powinna być nowelizowana (co oznacza pokrycie kosztów niewiele tylko niższych od tych ponoszonych przy opracowaniu nowej normy) lub wycofana ze zbioru. Dodatkowo, przeglądowi należy poddać wszystkie normy zatwierdzone przed 1994 r., tzn. przed dostosowaniem organizacji procesu normalizacyjnego do wymogów ISO. W przypadku obszaru działalności, za który odpowiada KT 242, oznacza to sukcesywne wycofywanie Polskich Norm własnych, trudno bowiem wyobrazić sobie, by znalazły się instytucje gotowe sfinansować te prace normalizacyjne. Dwie duże normy „arkuszowe”, opracowane i opublikowane w częściach, są stopniowo dekompletowane i niedługo całkiem znikną ze zbioru. Dotyczy to norm: *PN-N-01152 Opis bibliograficzny* oraz *PN-N-01-222 Działalność wydawnicza*. O ile trudno dziś wyobrazić sobie „ucywilizowanie” działalności wydawniczej za pomocą normy (mało prawdopodobne jest, aby tysiące wydawców zarejestrowanych w bazie ISBN zaczęły respektować postanowienia dotyczące kompozycji okładki, strony tytułowej książki itd.), o tyle brak unormowań podstawowej w każdej bibliotece działalności, jaką jest opis posiadanych zasobów, jest dotkliwy. Nie ma już kluczowej w tym zbiorze normy dotyczącej opisu książek. W zbiorze PN nie ma również jednego z podstawowych narzędzi bibliografa: normy zawierającej wykaz skrótów stosowanych w opisie, tj. *PN-85/N-01158 Skróty wyrazów i wyrażzeń w opisie bibliograficznym*.

Nie lepiej przedstawia się sytuacja w zakresie międzynarodowych norm ISO. Nie widać chętnych do finansowania prac normalizacyjnych, zarówno opracowania nowych, jak i aktualizowania norm nowelizowanych przez ISO. Przy czym nie ma innej drogi

⁸ Przykładowy kosztorys opracowania i zatwierdzenia normy podano w prezentacji: KLENCZON, W., JAROSZEWICZ, G. *Standardy biblioteczne i bibliograficzne. Nowe zasady prowadzenia i finansowania działalności normalizacyjnej* [on-line] [dostęp 2.10.2015]. Dostępny w <http://www.bn.org.pl/dla-bibliotekarzy/nfs/normalizacja>.

⁹ Np. norma *PN-ISO 5127:2007 Terminologia* wzbudziła w środowisku bibliotekarskim słuszną krytykę, bowiem terminy i ich definicje nie odpowiadały polskiej tradycji bibliotekoznawczej, przez co ich użyteczność pozostawiała wiele do życzenia.

wprowadzania norm międzynarodowych. Partnerem ISO jest PKN, co oznacza, że normy ISO nie mogą być tłumaczone, adaptowane, ogłaszane przez inne podmioty niż PKN, a nawet prezentowanie założeń i popularyzacja tych norm może odbywać się w ograniczonym zakresie, ze względu na ochronę prawami autorskimi.

Skoro zatem nie stać polskiego bibliotekarstwa na adaptowanie i aktualizowanie norm, może trzeba to sobie powiedzieć wprost i nie podtrzymywać fikcji działalności normalizacyjnej w ramach PKN? Pisząc o fikcji, nie mam oczywiście na myśli koleżanek i kolegów zaangażowanych w prace KT 242, którzy nieraz na prace normalizacyjne poświęcali swój czas prywatny.

Jeśli nie normy, to co?

Ważnymi dokumentami normalizacyjnymi są standardy *de facto*: zalecenia, wytyczne, instrukcje, zestawy dobrych praktyk, które opisują możliwe sposoby regulacji danych obszarów działalności. Takimi normami międzynarodowymi *de facto* są standardy stanowione i upowszechniane przez Międzynarodową Federację Stowarzyszeń i Instytucji Bibliotekarskich IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions). Na mocy niepisanej umowy między ISO a IFLA, standaryzacja wielu kwestii organizacji bibliotek, świadczenia usług bibliotecznych, a zwłaszcza zasad opisu bibliograficznego i funkcjonowania katalogów bibliotecznych, pozostaje w gestii organizacji bibliotekarskiej. Standardy te, inaczej niż normy *sensu stricto*, mogą być tłumaczone i adaptowane przez różne podmioty oraz publikowane po uzyskaniu odpowiedniej licencji. Preferowanymi partnerami są biblioteki narodowe i krajowe organizacje bibliotekarskie.

Z tej możliwości polskie bibliotekarstwo korzysta w nie większym zakresie niż z zasobu norm ISO, choć adaptacja owych standardów nie wymaga nakładów innych niż merytoryczne. Zakres adaptacji standardów IFLA jest wprost proporcjonalny do zainteresowania pracami prowadzonymi przez sekcje i komisje tej organizacji. Od dziesiątków lat polscy bibliotekarze nie brali aktywnego udziału w tych działaniach, i chociaż w ostatnich latach kilka osób zostało wprowadzonych do komitetów sterujących sekcjami¹⁰, to ciągle jeszcze zaangażowanie polskich przedstawicieli w prace merytoryczne można określić jako minimalne. Owa słabość skutkuje oczywistą nieobecnością w powołanym w 2012 r. Komitecie ds. Standardów (IFLA Committee on Standards), w którym pracują przedstawiciele delegowani przez zarządy sekcji i grup roboczych, a który opracowuje założenia polityki IFLA względem tworzenia, aktualizacji i promocji standardów¹¹.

¹⁰ Na 40 sekcji tematycznych polscy przedstawiciele są członkami jedynie pięciu: Bibliografii (Grażyna Federowicz, BN; obecna na tej liście Grażyna Jaroszewicz od 2013 r. nie reprezentuje BN, choć nie została formalnie odwołana), Bibliotek narodowych (Katarzyna Ślaska, BN), Alfabetyzacji informacyjnej (Zuzanna Wiorogórska, BUW), Usług informacyjnych (Lilianna Nalewajska, BUW), Czasopism i innych zasobów ciągłych (Matylda Filas, BUW). Ponadto przedstawicielka BN (Monika Mitera) jest członkiem IFLA Committee on Copyright and other Legal Matters (CLM). Dane pochodzą z witryny internetowej [IFLA Activities and Groups](#).

¹¹ Informacje o składzie i pracach grupy IFLA Committee on Standards oraz wykaz standardów IFLA wraz z ich tłumaczeniami dostępne są pod adresem: <http://www.ifla.org/standards-committee>.

Lista dokumentów standaryzacyjnych udostępnianych przez IFLA obejmuje ponad 50 pozycji, od bardzo krótkich i zwięzłych deklaracji po obszerne dokumenty, zalecenia i przepisy. Są na tej liście zarówno modele koncepcyjne („rodzina FRBR”), formaty i przepisy katalogowania (UNIMARC i ISBD), jak i dobre praktyki oraz wytyczne (*guidelines*) dotyczące wielu aspektów pracy bibliotek, m.in. polityki gromadzenia i zarządzania zbiorami, wypożyczeń międzybibliotecznych i udostępniania dokumentów, usług bibliotecznych dla różnych grup użytkowników (dzieci, młodzież, seniorzy, osoby z dysfunkcjami), opracowania i organizacji punktów dostępu do dokumentów, katalogowania różnych typów dokumentów, ochrony zbiorów. Z pewnością nie ma potrzeby adaptować wszystkich. Część standardów IFLA jest adresowana do bardzo wąskich grup odbiorców¹², niektóre dokumenty mogą rozczarowywać, wydają się zbyt ogólne, zbyt hasłowe, bardziej przypominają deklaracje misji niż narzędzia do praktycznego wykorzystania. Są to dokumenty w założeniu uniwersalne, adresowane zarówno do bibliotek w krajach o długiej tradycji i zaawansowanych technologiach, jak i do środowisk bibliotekarskich w krajach rozwijających się. A jednak tłumaczenie, adaptacja, analiza i popularyzacja standardów IFLA jest ważna. Stanowią materiał wyjściowy do porządkowania uregulowań lokalnych, czasem inspirują, a przede wszystkim sprawiają, że konfrontujemy własne problemy z problemami innych, włączamy się w ogólniejszą dyskusję.

Z 50 dokumentów standaryzacyjnych IFLA zaledwie pięć przetłumaczono na język polski¹³.

Gdzie kucharek sześć...

Nie ma w Polsce instytucji działającej na rzecz bibliotek wszelkich typów, wspomagającej je organizacyjnie i merytorycznie. Kto zatem i w jakim trybie powinien przygotować dokumenty standaryzacyjne i informować o pracach normalizacyjnych prowadzonych na arenie międzynarodowej, inicjować i moderować dyskusję?

Czy powinna to być Biblioteka Narodowa? W statucie BN przewidziano prowadzenie *działalności naukowej, instrukcyjno-metodycznej, dokumentacyjnej, unifikacyjnej i usługowej w dziedzinie bibliotekoznawstwa, bibliografii, informacji naukowej, czytelnictwa, edytorstwa i nauk pokrewnych, a także w zakresie konserwacji materiałów bibliotecznych, a w szczególności prowadzenie prac unifikacyjnych i normalizacyjnych w zakresie specjalizacji Bibliotek*¹⁴. A może Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich? Jego

¹² Część standardów IFLA ma ograniczony zasięg, np.: *Guidelines for Legal Deposit Legislation, National Bibliographies in the Digital Age, Guidelines for Legislative Libraries* są adresowane do wyspecjalizowanych organów lub instytucji.

¹³ Są to polskie wersje dokumentów: *Guidelines for Children's Libraries Services; Guidelines for Library Services for Young Adults; Guidelines for Library Services to Babies and Toddlers; IFLA Cataloguing Principles: Statement of International Cataloguing Principles (ICP) and its Glossary; Key Issues for e-Resource Collection Development: A Guide for Libraries*. Nie wliczam tu dokumentów przetłumaczonych za zgodą IFLA, ale nieopublikowanych, jak np. Nowa wersja ISBD i standardy „rodziny FRBR”, przetłumaczone w Instytucie Bibliograficznym w latach 2010–2013, ale nieudostępnione publicznie.

¹⁴ *Statut BN* [on-line] 30 lipca 2007 r. z późn. zm., §11 [dostęp 2.10.2015]. Dostępny w:

misją jest *działanie na rzecz rozwoju bibliotekarstwa*, a cele swe realizuje m.in. poprzez *upowszechnianie dobrych praktyk w dziedzinie bibliotekarstwa i informacji naukowej oraz inicjowanie opracowania nowych norm i standardów*¹⁵. Czego należałoby oczekiwać od Krajowej Rady Bibliotecznej, do której zadań należy m.in. *koordynowanie ogólnokrajowych przedsięwzięć bibliotecznych, stymulowanie rozwoju najważniejszych kierunków polskiego bibliotekarstwa, opiniowanie działań i inicjatyw istotnych dla rozwoju bibliotek, okresowa ocena działalności bibliotek?*¹⁶ Dodajmy do tej listy jeszcze Konferencje Dyrektorów – bibliotek akademickich, publicznych i pedagogicznych, platformy wspólnego działania placówek realizujących te same cele i borykających się z podobnymi problemami. Standaryzacja pojawia się niekiedy w polu ich zainteresowań (jest m.in. przedmiotem działań Zespołu ds. Standardów dla Bibliotek Naukowych KDBASP¹⁷).

W ostatnich latach Biblioteka Narodowa sponsorowała opracowanie kilku norm, natomiast Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich – normy dotyczącej wskaźników funkcjonalności bibliotek.

Tyle instytucji i ciał, a „normalizacja, jaka jest, każdy widzi”.

Sam sobie sterem, żeglarzem, okrętem?

Co dzieje się ze standardami, gdy tyle jest podmiotów potencjalnie zainteresowanych, odpowiedzialność rozproszona, chęć do współpracy niewielka? Można to zaobserwować na przykładzie standaryzacji opisu bibliograficznego, czyli podstawowego narzędzia tworzenia zasobów informacyjnych bibliotek wszystkich typów.

W latach 60. ubiegłego wieku IFLA podjęła prace nad międzynarodowym znormalizowanym opisem bibliograficznym ISBD (*International Standard Bibliographic Description*). Od 1974 r. opublikowano sukcesywnie dziesięć części tych zasad, odpowiadających różnym typom dokumentów gromadzonych w bibliotekach¹⁸. Polskie bibliotekarstwo przyswoiło sobie standard ISBD niejako pośrednio. Adaptacji nie podjęła się żadna wiodąca instytucja biblioteczna ani ogólnopolska organizacja. Popularyzowała je Maria Lenartowicz, zatrudniona wówczas w Bibliotece Polskiej Akademii Nauk¹⁹. Maria

<http://www.bn.org.pl/o-bn/statut-bn>.

¹⁵ *Statut Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich* [on-line] Warszawa 2013, §7 i 8 [dostęp 2.10.2015].

Dostępny w: <http://www.sbp.pl/repository/dokumenty/SBP/statut-www.pdf>.

¹⁶ O KRB [on-line] [dostęp 2.10.2015]. Dostępny w: <http://www.bn.org.pl/dla-bibliotekarzy/krajowa-rada-biblioteczna/o-krb/>.

¹⁷ *Analiza Funkcjonowania Bibliotek Naukowych* [on-line] [dostęp 2.10.2015]. Dostępny w: <http://afb.sbp.pl/afb/>.

¹⁸ *Superseded ISBD* [on-line] [dostęp 2.10.2015]. Dostępny w: <http://www.ifla.org/isbd-rg/superseded-isbd-s>.

¹⁹ LENARTOWICZ, M. ISBD(M) a polskie przepisy katalogowania. *Przegląd Biblioteczny* 1976, z. 2, s. 174–181; *Aktualne problemy międzynarodowego ujednoczenia zasad katalogowania*. Warszawa 1974; *Międzynarodowy znormalizowany opis bibliograficzny wydawnictw zwartych ISBD(M) = International standard bibliographic description for monographic publications*. Tł. M. Lenartowicz. *Przegląd Biblioteczny*

Lenartowicz jest autorką jedyne publicznie dostępnego przekładu podstawowej części ISBD, dotyczącej opracowania książek oraz autorką powstałej na jego podstawie instrukcji katalogowania książek, opublikowanej przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich w roku 1983²⁰. W założeniu tłumaczenia kolejnych części ISBD miały być podstawą do opracowania nowych polskich przepisów katalogowania wszystkich typów dokumentów. Nigdy do tego nie doszło.

Zasady ISBD zaadaptowano w opracowanych sukcesywnie w latach 1982–2001 przez Komisję, a następnie Komitet Techniczny 242, kolejnych arkuszach normy PN-N 01152 *Opis bibliograficzny*. W latach 1998–2001, z inicjatywy bibliotek współpracujących przy tworzeniu Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych (obecnie NUKAT), KT 242 opracował również, na podstawie standardów IFLA oraz norm francuskich (AFNOR), polskie normy dotyczące zasad doboru i tworzenia haseł opisu bibliograficznego, niezbędne do tworzenia kartotek wzorcowych w systemach zautomatyzowanych. Na tych dokumentach do dziś opiera się metodyka opracowania polskich zbiorów bibliotecznych.

Podstawowy dokument, jakim są przepisy katalogowania, nigdy nie powstał. Jego rolę po części przejęły liczne adaptacje formatu MARC 21²¹, opracowywane na potrzeby konkretnych bibliotek lub ich grup (zwłaszcza dla bibliotek współkatalogujących w ramach NUKAT), dostosowane do wymogów i ograniczeń konkretnych systemów bibliotecznych (Virtua, Innopac, Horizon, MAK). Jakkolwiek bardzo cenne, adaptacje formatu nie mogą zastąpić zasad katalogowania, które traktują o dokumencie w całej jego złożoności, ukierunkowują analizę przeprowadzaną w procesie katalogowania, pozwalają budować spójną jednostkę informacyjną, podczas gdy adaptacja formatu jest techniczną instrukcją wypełniania struktury danymi ustalonymi w procesie katalogowania.

W roku 2003, podczas kongresu IFLA w Berlinie podjęto decyzję o scaleniu poszczególnych części ISBD i opracowaniu nowej, poprawionej i ujednoliconej wersji standardu. Polskie środowisko bibliotekarskie nie brało udziału w tych pracach. *ISBD consolidated edition* opublikowano w roku 2011²². W witrynie Biblioteki Narodowej czytamy: *W Polsce metodyka opracowania zbiorów bibliotecznych oparta jest na wycofanych w 2011 r. przez IFLA, adaptacjach arkuszy ISBD w postaci Polskich Norm PN-N 01152 Opis bibliograficzny. W Bibliotece Narodowej trwają obecnie prace nad tłumaczeniem nowej, scalonej edycji międzynarodowych zasad opisu bibliograficznego (ISBD consolidated edition) z 2011 roku*²³. Mamy rok 2015, nad standardem zapadła grobowa cisza, a PN-N 01152 jest sukcesywnie dekompletowana. Nie znajdziemy dokumentu zawierającego metodykę opracowania zbiorów bibliotecznych, chociaż ogłaszane są [zmiany wprowadzone przez Bibliotekę Narodową](#). Zmiany względem czego? Tradycji ustnej? Bo

1975, z. 1, s. 30–81.

²⁰ LENARTOWICZ, M. *Przepisy katalogowania książek. Cz. 1, Opis bibliograficzny*. Warszawa 1983.

²¹ *Wykaz instrukcji katalogowania oraz adaptacji MARC 21* [on-line] [dostęp 2.10.2015]. Dostępny w: <http://www.bn.org.pl/download/document/1389872698.pdf>.

²² *ISBD consolidated edition* [on-line] [dostęp 2.10.2015]. Dostępny w: <http://www.ifla.org/publications/international-standard-bibliographic-description>.

²³ *Katalogowanie* [on-line] Biblioteka Narodowa [dostęp 2.10.2015]. Dostępny w: <http://www.bn.org.pl/dla-bibliotekarzy/nfs/katalogowanie>.

przecież nie zasad katalogowania sprzed 30 lat, które obrosły zwyczajowymi rozwiązaniami, przez lata dostosowywane bardziej do wymogów i możliwości systemów niż do realnych potrzeb dokumentacji i informacji.

Nie opublikowano ani tłumaczenia nowego, ujednoliconego ISBD, ani pełnej dokumentacji formatu MARC 21, ani standardów „rodziny FBBR”, które mogły stać się materiałem do analizy i merytorycznej dyskusji, jaka winna poprzedzić formułowanie nowego standardu katalogowania, odpowiadającego wymogom współczesnego środowiska informacyjnego. Dziś mówi się o wybiórczej adaptacji elementów standardu RDA (*Ressource Description and Access*), następcy angloamerykańskich zasad katalogowania (AACR2 – *Anglo-American Cataloguing Rules* 2nd ed.). Przyszły polski standard byłby więc hybrydą – trochę z ISBD, trochę z RDA, trochę inwencji własnej. Nic w tym złego, ale tym bardziej dotkliwy jest brak polskich przepisów katalogowania, wspólnego, spójnego systemu doboru i organizacji danych, który powinien być bazą i punktem odniesienia zarazem. A skoro dokumentu takiego nie ma, warto by chociaż przedyskutować, uporządkować i spisać dotychczasowe praktyki, wywodzące się z zasad ISBD. W przeciwnym razie adaptacja wyrwanych z kontekstu kilku zasad RDA albo wmontowanie w starą strukturę kilku nowych pól opisu może okazać się działaniem nieproduktywnym.

Nie miejsce tu na szczegółową analizę problemu standardów bibliograficznych. Wypada tylko wyrazić żal, że ciągle brak merytorycznej, partnerskiej współpracy środowiska bibliotekarskiego, zespołów roboczych przedstawicieli wszystkich typów bibliotek i ośrodków świadczących usługi informacyjne, współpracy na rzecz nowoczesnych standardów opisu zasobów. W budowie efektywnego dostępu do informacji to one mają rolę kluczową, wraz z infrastrukturą techniczną, która winna pełnić funkcję usługową wobec danych, a nie wymuszać ich „przystrzyganie” do możliwości bibliotecznych systemów...

Norma PN-N 01152 *Opis bibliograficzny* arkusz za arkuszem trafia do archiwum, a przepisów katalogowania wciąż brak. Jak na katalogach bibliotecznych odbija się ten stan niedookreślenia, pokazał parę lat temu Jerzy Franke²⁴.

Jak to się robi za miedzą?

Za zachodnią granicą normalizacją *sensu stricto* zajmuje się Niemiecki Instytut Normalizacyjny (Deutsches Institut für Normung, DIN), w strukturze którego od 1927 r. działa Komitet Normalizacyjny ds. Bibliotekarstwa i Informacji ([DIN-Normenausschuss Bibliotheks- und Dokumentationswesen](#), NABD). To jeden z najstarszych komitetów normalizacyjnych, ważny partner międzynarodowych organów normalizacji, zwłaszcza ISO TC 46, którego podkomitetów jest czynnym członkiem, inicjator i współautor wielu norm ISO. W 2014 r. NABD opracował adaptacje 16 międzynarodowych norm i raportów technicznych. Wszystkie nowe i aktualizowane normy ISO są bezzwłocznie wprowadzane

²⁴ FRANKE, J. Jednolite standardy bibliograficzne – anachronizm czy konieczność? W: Franke J. (red.) *Bibliografia: źródła, standardy, zasoby*. Warszawa 2013, s. 271–310. ISBN 978-83-64203-01-5.

do zasobu norm niemieckich (aktualny stan: 251 norm)²⁵. Prace normalizacyjne są finansowane zarówno z budżetu centralnego, budżetów krajów związkowych, jak i z dochodów własnych DIN oraz sponsorowane przez organizacje bibliotekarskie.

Reprezentantem interesów niemieckich stowarzyszeń bibliotekarzy i specjalistów informacji jest [Bibliothek & Information Deutschland](#) (BID), wspierany przez Goethe-Institut Inter Nationes i Bertelsmann-Stiftung. Stała komisja BID *koordynuje międzynarodowy transfer know-how w zakresie bibliotekarstwa i dziedzin pokrewnych*, wspiera współpracę międzynarodową i wymianę doświadczeń. Oprócz zaangażowania w prace normalizacyjne, BID służy wsparciem niemieckim bibliotekarzom aktywnym w międzynarodowych organizacjach bibliotekarskich. Za działania na forum IFLA odpowiada Niemiecki Narodowy Komitet IFLA ([Nationalkomitee der International Federation of Library Associations and Institutions in Deutschland](#)), który również promuje projekty, inicjatywy i dokumenty standaryzacyjne. W zarządach sekcji (Standing Committees) działa 42 niemieckich bibliotekarzy, reprezentujących biblioteki różnych typów; wielu z nich bierze czynny udział w grupach roboczych opracowujących dokumenty standaryzacyjne, które następnie tłumaczą na język niemiecki i promują w czasopiśmie fachowych oraz podczas corocznych ogólnokrajowych kongresów bibliotekarzy (np. organizowany od 1900 r. Bibliothekartag).

Za standaryzację katalogowania i kodowania informacji jest odpowiedzialna przede wszystkim Niemiecka Biblioteka Narodowa we Frankfurcie (Deutsche Nationalbibliothek, DNB). W jej strukturze działa Ośrodek Standaryzacji ([Arbeitsstelle für Standardisierung](#), AfS), który prowadzi i koordynuje prace standaryzacyjne dla bibliotek całego obszaru niemieckojęzycznego. Od kilkunastu lat wdraża międzynarodowe standardy z zakresu opisu bibliograficznego, haseł wzorcowych i organizacji punktów dostępu, formatów danych i metadanych (m.in. MARC 21, Dublin Core, ONIX, LMER, Klasyfikacja Dziesiętna Deweya). AfS prowadzi bogaty w informacje, stale aktualizowany serwis, oferuje newsletter, jest obecny wszędzie, gdzie może promować standardy i formaty.

Sposób prowadzenia prac standaryzacyjnych ilustruje casus RDA. DNB od lat, w ramach tzw. umiędzynarodowienia standardów buduje silne więzy merytoryczne z Biblioteką Kongresu (Library of Congress, LC), będąc jej partnerem w wielu projektach. W 2010 r. rozpoczęto dyskusję nad możliwością adaptacji RDA w Niemczech, Austrii i niemieckojęzycznej części Szwajcarii. Jesienią 2011 r. grono reprezentantów bibliotek podjęło decyzję o wdrożeniu tego standardu w roku 2016²⁶. Powołano trzydziestoosobową grupę ekspertów, teoretyków i praktyków w opracowaniu różnych zasobów bibliotecznych, która przygotowała szczegółowy harmonogram prac na pięć lat. Przewidziano fazę szczegółowej analizy dokumentu wyjściowego, dyskusji, tłumaczenia standardu, ponownych dyskusji, testów, wreszcie szkoleń i implementacji. Określono tryb współpracy z komitetem RDA (Joint Steering Committee for Development of RDA), do którego wkrótce

²⁵ NABD Normen [on-line] [dostęp 2.10.2015]. Dostępny w: <http://www.din.de/de/mitwirken/normenausschuesse/nabd/normen>.

²⁶ BEHRENS-NEUMANN, R., FRODL, Ch. RDA im deutschsprachigen Raum. *Dialog mit Bibliotheken* [on-line] 2013/1, s. 25–29 [dostęp 2.10.2015]. Dostępny w: <http://d-nb.info/1044619236/34>.

został włączony przedstawiciel DNB, na bieżąco zgłaszano uwagi do publikowanych materiałów i przedstawiano propozycje szczegółowych rozwiązań wynikających z lokalnej specyfiki i tradycji. Przygotowano i przeprowadzono akcję informacyjną, oferując materiały drukowane i dostępne on-line, FAQ, serwis RDA-Info-Wiki, publikacje w czasopismach fachowych, szkolenia z zakresu FBRB i standardów pokrewnych. Grupa robocza RDA przetłumaczyła pełną dokumentację standardu w postaci interaktywnego podręcznika RDA Toolkit. Wszystkie posiedzenia grupy protokołowano, a protokoły udostępniano publicznie²⁷.

Tak się to robi u sąsiadów... Trudno nam dziś przyrównywać się do DIN, BID, DNB, silnych wysoką kulturą organizacyjną, dobrze finansowanych, zorientowanych na współpracę lokalną, regionalną i międzynarodową. Ale warto obserwować dobre praktyki.

Szkoda, że polskiego bibliotekarstwa nie stać na prowadzenie prac normalizacyjnych i standaryzacyjnych...

Bibliografia:

1. *Aktualne problemy międzynarodowego ujednoczenia zasad katalogowania*. Warszawa 1974.
2. BEHRENS-NEUMANN, R., FRODL, Ch. RDA im deutschsprachigen Raum. *Dialog mit Bibliotheken* [on-line] 2013/1, s. 25–29 [dostęp 2.10.2015]. Dostępny w: <http://d-nb.info/1044619236/34>.
3. FRANKE, J. Jednolite standardy bibliograficzne – anachronizm czy konieczność? W: Franke, J. (red.) *Bibliografia: źródła, standardy, zasoby*. Warszawa 2013, s. 271–310. ISBN 978-83-64203-01-5.
4. GRABOWSKA, M. Normalizacja w zakresie informacji i dokumentacji w Polsce w latach 1993–2000. *Przegląd Biblioteczny* 2001, nr 1/2, s. 11–38.
5. GROCHOWSKA, A. Prace Komitetu Technicznego, nr 242 ds. Informacji i Dokumentacji PKN w latach 2003–2008. W: *Szósta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa, 23–24 października 2008*. Warszawa 2010, s. 195–205. ISBN 978-83-7009-642-7.
6. *ISBD consolidated edition* [on-line] [dostęp 2.10.2015]. Dostępny w: <http://www.ifla.org/publications/international-standard-bibliographic-description>.
7. KLENCZON, W., JAROSZEWICZ, G. *Standardy biblioteczne i bibliograficzne. Nowe zasady prowadzenia i finansowania działalności normalizacyjnej* [on-line] [dostęp 2.10.2015]. Dostępny w <http://www.bn.org.pl/dla-bibliotekarzy/nfs/normalizacja>.
8. LENARTOWICZ, M. ISBD(M) a polskie przepisy katalogowania. *Przegląd Biblioteczny* 1976, z. 2, s. 174–181.
9. LENARTOWICZ, M. *Przepisy katalogowania książek. Cz. 1, Opis bibliograficzny*. Warszawa 1983.
10. *Międzynarodowy znormalizowany opis bibliograficzny wydawnictw zwartych ISBD(M) = International standard bibliographic description for monographic publications*. Tł. M. Lenartowicz. *Przegląd Biblioteczny* 1975, z. 1, s. 30–81.
11. *NABD Normen* [on-line] [dostęp 2.10.2015]. Dostępny w: <http://www.din.de/de/mitwirken/normenausschuesse/nabd/normen>.
12. *Statut BN* [on-line] 30 lipca 2007 r. z późn. zm. [dostęp 2.10.2015]. Dostępny w: <http://www.bn.org.pl/o-bn/statut-bn>.
13. *Statut Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich* [on-line] Warszawa 2013, §7 i 8 [dostęp 2.10.2015]. Dostępny w: <http://www.sbp.pl/repository/dokumenty/SBP/statut-www.pdf>.

²⁷ Protokoły udostępniane w witrynie DNB <http://www.dnb.de/DE/Standardisierung/AFS/protokolle.html#doc210600bodyText12>.

14. *Superseded ISBD* [on-line] [dostęp 2.10.2015]. Dostępny w: <http://www.ifla.org/isbd-rg/superseded-isbd-s>.
15. *Uchwała nr 3/III/ 2012 Rady Normalizacyjnej III kadencji przy Polskim Komitecie Normalizacyjnym z dnia 17 grudnia 2012 r. w sprawie wydania opinii dotyczącej zadań priorytetowych w zakresie prac normalizacyjnych do realizacji w latach 2013-2017* [on-line] [dostęp 2.10.2015]. Dostępny w: http://www.pkn.pl/sites/default/files/Uchwala_nr_3_z_17_12_12_zadania_priorytetowe_prace_normalizacyjne_RN.pdf.
16. *Ustawa z dn. 12 września 2002 r. o normalizacji* [on-line] Dz.U. z 2002 r., nr 169, poz. 1386 [dostęp 2.10.2015]. Dostępny w: http://www.pkn.pl/sites/default/files/ustawa_o_normalizacji_0.pdf.
17. *Wykaz instrukcji katalogowania oraz adaptacji MARC 21* [on-line] [dostęp 2.10.2015]. Dostępny w: <http://www.bn.org.pl/download/document/1389872698.pdf>.

Klenczon, W. Krajobraz po normalizacji? *Biuletyn EBIB* [on-line] 2015, nr 7 (160), *Po co bibliotekom normalizacja?* [Dostęp 20.11.2015]. Dostępny w: <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/383>. ISSN 1507-7187.